

KULTURDEPARTEMENTET

Kortversjon på nynorsk: St.meld. 23 (2008–2009)

Bibliotek

Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena
i ei digital tid

KULTURDEPARTEMENTET

Kortversjon på nynorsk: St.meld. nr. 23 (2008–2009)

Bibliotek

Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena
i ei digital tid

Innhald

1	Bakgrunn	5	3.2	Samarbeid og fordeling av ansvar .	10
2	Mål	7	3.3	Biblioteket som møtestad, lærings- og kulturarena	13
3	Tiltak og strategiar	9	3.4	Bibliotektenester til alle.....	14
3.1	Kunnskapsallmenning i ei digital tid	9			

Bibliotek

Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid

Kortversjon på nynorsk:
St.meld. nr. 24 (2008–2009)

1 Bakgrunn

Verdigrunnlaget og legitimiteten til biblioteka bygger på tanken om at kunnskap og utdanning skal vere tilgjengeleg for alle, uavhengig av sosiale, økonomiske og geografiske skiljelinjer. Dette gjeld alle typar bibliotek, fag- og forskingsbibliotek, folkebibliotek og skolebibliotek. Biblioteka skal gje den enkelte høve til læring og personleg utvikling heile livet gjennom. Fag- og forskingsbiblioteka skal hjelpe utdanningsinstitusjonane til å nå måla sine når det gjeld læring og forskning.

Biblioteka forvaltar viktige delar av dei fysiske og digitale kunnskaps- og informasjonsressursane i samfunnet på vegner av fellesskapen. Dei forvaltar ein sentral del av kultur- og kunnskapsallmenningen, skal skape breitt tilgjenge til informasjonskjeldene og leggje til rette for bruken av dei. På den eine sida skal biblioteka bevare og forvalte kjelder uavhengig av raskt skiftande teknologiske og andre endringar, og på den andre sida skal dei fornye tenestene sine og utvikle seg i takt med utviklingstrekk og behova i samfunnet.

Folkebiblioteka er viktige, sjølvstendige kulturarenaer og målberarar av grunnleggjande fellesverdier. Eit besøk på biblioteket kan by på eit stort spekter av opplevingar der det målretta søket etter spesifikke informasjonskjelder går hand i hand med det tilfeldige møtet med det uventa, anten dette er av kulturell, sosial eller kunnskapsmessig art. Slik kan eit bibliotekbesøk stimulere fantasien,

og setje i gang kreative prosessar. Dette er ikkje minst viktig med tanke på at barn og unge er blant dei mest aktive brukarane av biblioteket.

Fag- og forskingsbiblioteka har ei særleg oppgåve som forvaltarar av fagleg og akademisk dokumentasjon og litteratur, både på norsk og på andre språk, innanfor dei ulike fagområda. Samstundes skal dei vere tilrettelagde, fysiske læringsarenaer som gjev tilgjenge til nødvendige hjelpemiddel, informasjon, kunnskapskjelder, utstyr og informasjonskompetanse. Fag- og forskingsbiblioteka tener også den demokratiske rolla gjennom å gjere kunnskap fritt tilgjengeleg for studentane, og dei medverkar til at kunnskap vert ein utviklingsfaktor mellom anna gjennom kunnskapsorganisering og ved å utvikle kritisk sans hos studentane.

Spesielt folkebiblioteka er heilt sentrale formidlalarar av språklege og litterære uttrykksformer i dagens samfunn. Eitt av kjenneteikna ved folkebibliotek er at dei spelar ei spesiell rolle når det gjeld å formidle skjønnlitteratur. Dei har difor ei nøkkelrolle i arbeidet for å styrkje og formidle norsk skriftkultur og litteratur, og er viktige samarbeidspartnarar i arbeidet for å styrkje leseopplæringa. Folkebiblioteka er naturlege og sjølvsgagne aktørar i arbeidet med Den kulturelle skulesekken i alle kommunar både som arena for litteraturformidling og som utviklar av ulike tilbod.

Biblioteka skal formidle informasjon og kunnskap om kultur- og andre samfunnstilhøve og på den måten medverke til å utvikle demokratiet og ytringsfridomen. I dette ligg også ein skyldnad til å skape forståing og respekt for kulturelt mangfald, anten dette mangfaldet botnar i etniske, religiøse, sosiale eller geografiske tilhøve.

Biblioteka skal vidare leggje til rette for at alle innbyggjarane kan velje eit aktivt liv ut frå personlege føresetnader. Tilgjenge til relevant informasjon og kunnskap er ein grunnleggjande føresetnad for at enkeltindivid kan vere deltakarar i eit levande demokrati og aktive samfunnsdeltakarar. Gjennom å gje tilgjenge til teknologi, rettleiing og opplæring kan biblioteka medverke til å auke digital kompetanse.

Biblioteka er kultur- og samfunnsinstitusjonar som ikkje berre organiserer samlingar av informasjonsberarar, det vere seg bøker og anna materiale, fysisk så vel som digitalt. Biblioteka skal òg vere

fysiske møteplassar og læringsarenaer som tek vare på det kulturelle og demografiske mangfaldet, og som formidlar kunnskap og kultur i bibliotekarealet.

Biblioteka er òg institusjonar der det oppstår sosiale prosessar mellom menneske knytte til kulturformidling, kunnskap og læring. Her spelar bibliotekaren ei viktig rolle som formidlar, rettleiar og samtalepartnar. Biblioteka er difor ein stad i samfunnet der ein kan utvikle møtestader på tvers av ulike samfunnsgrupper. Dette er viktige faktorar for å styrkje demokrati, ytringsfridom, integrering, inkludering og livskvalitet i samfunnet.

Som institusjonstype har bibliotek tilretteleggjande oppgåver som skal sikre at informasjon og kunnskap skal vere tilgjengeleg for alle, og på mange ulike språk. Slik sett kan det seiast at samfunnsrolla til biblioteka ligg i skjæringspunktet mellom kulturpolitikk, utdanningspolitikk og ein politikk for å styrkje demokratiet.

2 Mål

Eit overordna mål i kulturpolitikken er å sikre at alle får tilgjenge til kunst og kulturopplevingar og høve til å uttrykkje seg gjennom kunst og kultur, uavhengig av geografi, økonomiske og sosiale skiljeliner. Regjeringa vil realisere kulturløftet gjennom ei opptrapping av kultursatsinga til 1 prosent av statsbudsjettet innan 2014. Regjeringa vil også synleggjere det fleirkulturelle perspektivet på alle felt i kulturlivet og medverke til å skape betre møtestader. Noreg skal vere eit inkluderande samfunn der alle, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, har like rettar, plikter og vilkår for å delta i samfunn og arbeidsliv. Regjeringa vil også satse på kunnskap og utdanning.

Biblioteka er møtestader og arenaer som kan medverke til å nå regjeringa sine overordna mål for kultur og kunnskapspolitikken. Bibliotek er med på å styrkje demokratiet og ytringsfridomen gjennom å

- sikre kunnskap og informasjon for alle
- formidle og forvalte norsk skriftkultur og litteratur
- formidle kunnskap om kultur og ulike samfunnstilhøve
- medverke til leselyst og lesedugleik
- gje tilgang til teknologi
- vere ein møtestad og sosial arena for mange ulike grupper

Hovudføremålet med denne meldinga er å utvikle robuste og omstillingsdyktige bibliotek som kan tilby alle innbyggjarane betre bibliotektenester. Dette er ei viktig oppgåve som ikkje minst handlar om å styrkje og vidareutvikle ein offentleg møteplass for kultur- og kunnskapsformidling, tufta på demokrati og ytringsfridom.

Utfordringane i biblioteka viser at det er behov for ein overordna politikk som kan medverke til at biblioteka tek i bruk løysingar og byggjer strukturar, som er robuste nok til å møte morgondagens utfordringar. Det er viktig at biblioteka i størst mogeleg grad arbeider i same retning og tek i bruk løysingar som gjev brukarane bibliotektenester med høg kvalitet. Det er behov for klarare mål og krav, betre ansvarsfordeling og satsingsprogram for å oppnå ei slik utvikling.

Regjeringa vil oppnå dette gjennom å:

- setje fart i samarbeidet mellom biblioteka og stimulere til samordning og samdrift av bibliotektenester lokalt og regionalt
- utvikle den nasjonale samordninga av arkiv-, bibliotek-, og museumssektoren
- opparbeide ny kompetanse i biblioteka
- vidareutvikle digitale fellestenester for biblioteka og utvikle bibliotekas kompetanse på å yte tenester i den digitale kunnskapsallmenningen
- utvikle folkebiblioteka som møtestad, kulturaarena og samfunnsaktør
- fremje folkebiblioteka som læringsarena og i særleg grad utvikle biblioteka som arena for leselyst og lesedugleik
- betre og utvikle skulebiblioteka
- utvikle bibliotektilbodet til spesielle grupper.

Eit grunnleggjande perspektiv i meldinga er at den digitale utviklinga vil ha ein grensesprengjande verknad på bibliotektenestene framover. Samstundes med denne meldinga vert det også lagt fram ei stortingsmelding om digitalisering og digital formidling av kultur- og kunnskapskjelder i kulturfeltet. Dei to meldingane vil i nokon monn vere overlappande.

I det noverande biblioteklandskapet er ansvaret for bibliotektenestene klart fordelte mellom stat, fylkeskommune og kommune. Hovudmønsteret i denne oppgåvedelinga vil ikkje bli endra i tida som kjem, men departementet vil i samråd med andre relevante departement vurdere om det kan vere tenleg med ei nærare samordning eller samanslåing av bibliotekoppgåver i Nasjonalbiblioteket og ABM-utvikling – eventuelt om det kan vere ei løysing å overføre bibliotekoppgåver frå ABM-utvikling til Nasjonalbiblioteket. Hovudinnretninga vil elles vere at kommunane og fylkeskommunane framleis skal ha ansvaret for folkebiblioteka, men at kommunane i større grad bør samarbeide om bibliotektenestene. I meldinga vert det gjort framlegg om å prøve ut ei meir fleksibel organisering av bibliotektenestene på lokalt og regionalt nivå, og å prøve ut samarbeidsmodellar til dømes etter vertskommunemodellen.

For å styrkje samarbeidet og samspelet mellom forvaltningsnivåa, vert det gjort framlegg om å etablere ei friviljug ordning med samarbeidsavtaler

mellom staten og fylkeskommunane. Desse samarbeidsavtalene skal vere verktøy for å gjennomføre nasjonal politikk og nasjonale satsingsprogram og stimulere til fylkeskommunale og kommunale handlingsplanar på bibliotekområdet.

I meldinga vert det varsla at lov om folkebibliotek skal reviderast. Kompetansekravet for fagutdanna biblioteksjef og dispensasjonsordninga vert drøfta og ulike alternativ vert synleggjorde. Det vert tilrådd å fjerne lovkravet om at det skal finnast eit fylkesbibliotek i kvart fylke, og i lovverket vil ein i staden leggje vekt på dei oppgåvene som skal løysast på fylkeskommunalt nivå. Føremålet med desse endringane er å leggje til rette for meir fleksibel organisering av bibliotekenestene, og stimulere til samarbeid om personalressursar og kompetanse på tvers av kommunegrensene.

Vidare vil Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet starte eit arbeid for å harmonisere lovverket på heile bibliotekfeltet for å styrkje lånesamarbeidet og ressursutvekslinga mellom biblioteka. Felles retningslinjer for lånesamarbeid vert reviderte og departementet vil vurdere å fastsetje forskrift for lånesamarbeid og registrering med heimel i folkebiblioteklova § 3.

Lov om opphavsrett til åndsverk er under revisjon, og departementet vil også starte arbeidet med å revidere lov om pliktavlevering av allment tilgjengelege dokument.

I tillegg til å stimulere til ei organisatorisk utvikling av bibliotekenestene på lokalt og regionalt nivå, vil den statlege satsinga på bibliotekfeltet framover omfatte fleire konkrete initiativ, i tillegg til dei tiltaka som vert varsla i digitaliseringsmeldinga. Både det samiske og det nynorske perspektivet skal inkluderast i satsingane.

Ein utvida definisjon er at biblioteket er ein institusjon som med utgangspunkt i samlingar av dokument – digitale eller fysiske – initierer og organiserer sosiale prosessar, først og fremst sosiale prosessar knytte til læring og kulturformidling. *Det sosiale biblioteket* rommar såleis ei vidare forståing av kva eit bibliotek er og fangar inn kjernen av det eit bibliotek alltid har gjort, samstundes som omgrepet også identifiserer ei oppgåve som vert stadig viktigare for biblioteka i det digitale samfunnet – å styrkje dei sosiale funksjonane til biblioteka, kulturperspektivet og biblioteket som ein offentlig møtestad for alle.

3 Tiltak og strategiar

3.1 Kunnskapsallmenning i ei digital tid

Det digitale perspektivet vil på mange måtar vere eit tverrgående og overgripande perspektiv som grip inn i alle typar bibliotek, og som vil prege all utvikling av bibliotektenester i tida framover.

Samstundes med denne meldinga vert det også lagt fram ei melding om digital bevaring og formidling av kulturarv. Digitaliseringsmeldinga er ei overordna melding som skisserer ein nasjonal strategi for korleis ein skal arbeide for å bevare, gjere tilgjengeleg og formidle samlingane på kulturområdet ved å bruke digital informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Bibliotek- og digitaliseringsmeldingane skal utfylle kvarandre, men det vil vere vanskeleg å lage eit knivskarpt skilje mellom dei. Dei to meldingane vil difor i nokon monn vere overlappende.

Det er eit viktig mål å leggje grunnlaget for at ei teneste med felles søk i bibliotekatalogane og ei teneste med brukarinitiert fjernlån, kan realisast innan rimeleg tid. I 2008 har Nasjonalbiblioteket og ABM-utvikling starta prosjektet Biblioteksøk som i første omgang skal erstatte Samkatalogen, men som i neste omgang skal utvidast til ei teneste med brukarinitiert fjernlån. Opprettinga av Biblioteksøk vil vere ein viktig føresetnad for også å kunne utvikle eit søk på tvers av arkiv, bibliotek- og museumssektoren. Nasjonalbiblioteket vil ha hovudansvaret for å nytte kompetanse, teknologi og ressursar for å utvikle Biblioteksøk. Det vil vere behov for å stimulere aktørane til å oppgradere teknologisk infrastruktur slik at dei kan delta i ei slik teneste.

I meldinga vert det òg vist at metadata og katalogdata av god kvalitet er ein føresetnad for å kunne tilby ei teneste som Biblioteksøk. Nasjonalbiblioteket skal arbeide vidare med å forenkle arbeidet med Nasjonalbibliografien. Målet bør vere at kvart dokument vert katalogisert ein gong, og at det vert lagt til rette for enkel gjenbruk av metadata ved andre institusjonar.

For å kunne gje differensiert tilgjenge til digitalt materiale avhengig av kva status den enkelte brukaren har, er det nødvendig med gode tilgangsordningar. Slike autoriseringsløyningar for biblio-

teka må byggje på dei tenestene som alt er etablerte gjennom Feide i universitets- og høgskulsektoren, og Minside som er etablert av Fornyings- og administrasjonsdepartementet.

Digitaliseringsspørsmål vert grundig drøfta i stortingsmeldinga om digitalisering. I denne meldinga vert det gjort nærare greie for Nasjonalbibliotekets digitaliseringsprogram, som er ei systematisk satsing på å digitalisere norsk publisert innhald i stor skala. Satsinga vert sett i samanheng med satsingar internasjonalt, og det vert gjort greie for nokre andre digitaliseringssatsingar i arkiv-, bibliotek- og museumssektoren i Noreg.

Digitalisering er svært kostnadskrevjande, og det vil også koste mykje å vedlikehalde og drifte det digitaliserte materialet. Det er også knytt varige driftskostnader til digital langtidslagring. Kostnader knytte til å gjere verna materiale digitalt tilgjengeleg er også ein viktig del av reknestykket. Det vert gjort greie for desse problemstillingane på eit overordna nivå i denne meldinga.

Nasjonalbiblioteket samarbeider på ulike måtar med opphavsrettsorganisasjonane for å finne måtar å frigje verna materiale. Gjennom pilotprosjektet om Nordområda er det gjeve allment digitalt tilgjenge til om lag 1400 bøker og tidsskriftartiklar. Gjennom det nye prosjektet Bokhylla.no er det planlagt å digitalisere og gjere tilgjengeleg litteratur frå dei tre tiårsbolkane 1790-åra, 1890-åra og 1990-åra. Ein del av dette materialet er framleis under opphavsrettsleg vern. Kultur- og kyrkjedepartementet har oppnemnt ei arbeidsgruppe som har fått som mandat å greie ut betalingsmodellar og ei konkret betalingsløyning for å kunne gje ope tilgjenge til materialet.

Avhengig av korleis prosjektet Bokhylla.no utviklar seg, kan det på sikt danne modell for ein avtalelisens for digitalt materiale. Slike lisensar kan utviklast vidare i eit samarbeid mellom samlingsforvaltarar og samlingseigarar og på sikt også omfatte andre typar materiale.

Arbeidet med nasjonale lisensar skal utviklast vidare. Dette arbeidet må vere del av ein overordna strategi for tilgjengeleggjing av digitalt materiale i eit kultur- og kunnskapsperspektiv. Kultur- og kyrkjedepartementet vil difor i samarbeid med

Kunnskapsdepartementet vurderer korleis arbeidet med nasjonale lisensar skal utviklast vidare.

Eit anna viktig aspekt i arbeidet med å gjere digitalt publisert materiale tilgjengeleg er arbeidet med lisens- og konsortieavtaler. Dette omfattar avtaler om tilgjenge til ulike databasar og tidsskrifter i elektronisk format som særleg fag- og forskingsbiblioteksektoren er avhengige av. I stor grad vil dette gjelde relativt spesialisert utanlandsk fag- og forskingslitteratur, men det vil også kunne gjelde tilgjenge til allmenne digitale kjelder som også den vanlege folkebibliotekbrukar vil ha behov for. I meldinga vert det vist til at det ikkje vil vere samfunnsøkonomisk lønsamt å byggje opp kompetanse på lisens- og konsortieavtaler i enkelt-institusjonar i biblioteksektoren i Noreg. Departementet vil vurderer korleis arbeidet med lisens- og konsortieavtaler skal utviklast vidare. Det bør også utviklast eit nærare samarbeid om konsortieavtaler i Norden og i Europa.

I meldinga vert det også vist til at det i dag er for få artiklar som vert publiserte i opne institusjonsarkiv, men at institusjonane i universitets- og høgskulesektoren arbeider med å gjere det til eit krav at tilsette skal publisere i desse. Kunnskapsdepartementet har no starta eit arbeid for sjå på korleis ein kan styrkje arbeidet med Open Access i Noreg. Kunnskapsdepartementet har bede Noregs Forskingsråd og Universitets- og høgskolerådet om innspel til korleis dette kan skje. Kunnskapsdepartementet vil vurderer kva prinsipielle avklaringar som bør gjerast, og kva tiltak som kan stimulere til auka bruk av Open Access.

Auka grad av digitalisering opnar for eit større behov for digitale formidlingstenester. Tenester som vert utvikla i dei større samlingsbevarande institusjonane med statleg støtte, må finansierast gjennom tilskotet til desse institusjonane. Når det gjeld andre typar digitale tenester som er utvikla og drifta til dømes i større folkebibliotek, vil det vere nødvendig å nærare vurderer organisering og finansiering. Døme på slike tenester er Ønskebok.no med fleire. Kultur- og kyrkjedepartementet vil difor få utgreidd ulike modellar for organisering og finansiering av slike digitale tenester.

Departementet vil elles følgje opp Norsk kulturråds arbeid med å gjere innkjøpsordninga for musikk medieuavhengig.

Tiltak:

- *Biblioteksøk*: Nasjonalbiblioteket vil i nært samarbeid med involverte aktørar realisere Biblioteksøk med utgangspunkt i moderniseringsbehov i Norsk samkatalog for bøker, og ei teneste med brukarinitiert fjernlån. Det vil vere behov

for å stimulere folkebiblioteka til å oppgradere den teknologiske infrastrukturen slik at dei kan delta i ei slik teneste.

- *Nasjonalbibliografien*: Nasjonalbiblioteket vil forenkle arbeidet med Nasjonalbibliografien. Målet bør vere at kvart dokument vert katalogisert ein gong, og at det vert lagt til rette for enkel gjenbruk av metadata ved andre institusjonar.
- *Frikjøpe verna materiale*: Nasjonalbiblioteket vil avklare opphavsrett og personvernspørsmål slik at mest mogeleg av det digitaliserte materialet kan gjerast tilgjengeleg. Prosjektet Bokhylla.no kan på sikt danne modell for ein avtalelisens for digitalt materiale.
- *Nasjonale lisensar*: Kultur- og kyrkjedepartementet vil i samarbeid med Kunnskapsdepartementet og andre involverte aktørar vurderer korleis arbeidet med nasjonale lisensar skal utviklast vidare.
- *Konsortieavtaler*: Kultur- og kyrkjedepartementet vil vurderer korleis arbeidet med lisens- og konsortieavtaler skal utviklast vidare, og i særleg grad vurderer samarbeid i Norden og i Europa.
- *Digitale tenester*: Kultur- og kyrkjedepartementet vil få utgreidd ulike modellar for organisering og finansiering av digitale tenester i folkebiblioteka.
- *Innkjøpsordninga for musikk*: Kultur- og kyrkjedepartementet vil følgje opp arbeidet med å gjere innkjøpsordninga for musikk medieuavhengig.

3.2 Samarbeid og fordeling av ansvar

Ressursdeling og fjernlånssamarbeid er ryggraden i det nasjonale biblioteknettverket. I meldinga vert det gjort nærare greie for dette samarbeidet og omfanget av ressursdeling mellom bibliotektypene. Det vert slått fast at det er eit mål å finne mekanismar som kan styrkje ressursdelinga og samarbeidet mellom biblioteka, ikkje minst med tanke på ein komande forventet auke i det fysiske fjernlånet når Biblioteksøk vert innført. Departementet gjer framlegg om å fjerne tilskotet til Fjernlånssentralen ved Deichmanske bibliotek, og i staden nytte midlane til å styrkje fjernlånssamarbeidet på andre måtar, som til dømes transportordningar og andre mekanismar som kan styrkje ressursdelinga. Ei vidare utvikling av Nasjonalbibliotekets depotbibliotek vil vere eit viktig tiltak. Alternative leveringsmåtar for bibliotek-

materiale, som til dømes Bok-i-butikk, skal også vurderast.

I meldinga vurderer ein framlegget i bibliotekutgreiinga om ei felles biblioteklov for folke- og fagbiblioteka for å styrkje saumlause tenester i biblioteknettverket. Departementet vil ikkje gjere framlegg om ei felles biblioteklov, og vil heller arbeide for å harmonisere lovverket og forskriftene i samarbeid med Kunnskapsdepartementet.

I samband med denne prosessen vil Kultur- og kyrkjedepartementet også vurdere justeringar i folkebiblioteklova.

I meldinga er dei mange utfordringane særleg innanfor folkebiblioteksektoren nærare drøfta. Folke- og fylkesbiblioteka har spesielle utfordringar knytte til forventningar om eit betre bibliotektilbod, samstundes som mange folkebibliotek strevar med å halde eit tilstrekkeleg høgt nivå, både fagleg og personalmessig. Det er grunn til å vere uroa for den kvaliteten på tenestetilbodet som ein i dag får i mange folkebibliotek. Mange kommunar har i dag vanskar med å skaffe fagutdanna biblioteksjef, og mange kommunar har færre enn eitt årsverk i biblioteket. Folkebiblioteka har mange stader ikkje nok ressursar til å gje eit tilfredstillande tilbod.

Det er behov for å opparbeide ny kompetanse i folkebiblioteka innanfor ei rekkje område, ikkje minst leiarutvikling og digital kompetanse. Desse utfordringane vil i framtida krevje tettare samarbeid om bibliotektenestene på tvers av kommunegrensene. I eit slikt samordningsperspektiv vert også framtida for dei tenestene som i dag vert utførte av fylkesbiblioteka, drøfta.

Alle typar bibliotek vil dei komande åra måtte navigere i eit landskap som vil vere prega av sterke innslag av tradisjonelle bibliotektenester kombinert med ein aukande bruk av digital teknologi. I eit slikt blandingslandskap er det viktig å stimulere til eksperimentering og utprøving av nye måtar å skape gode bibliotektenester på. Det vil vere direkte feil å freiste å stake ut fasiløysingar når utvikling og tendensar krev dynamikk, kreativitet og fleksibilitet. Bibliotek som både tek opp i seg dei tradisjonelle kjennemerka og kombinerer dei med det digitale potensialet, vert i somme samanhengar kalla hybridbibliotek. Utan omsyn til kva ein kallar framtidsbiblioteka vil dei måtte utvikle seg i ei kombinasjonsretning.

Kommunane har ansvar for folkebiblioteka, men meldinga drøftar mogelege verkemiddel for å stimulere til meir fleksibel og tenleg organisering av bibliotektenestene på tvers av eksisterande kommunegrensar. Folkebiblioteka vil i framtida ha klare behov for å utvikle dei samla bibliotektenes-

tene. Dette må tuftast både på dei klassiske bibliotekfunksjonane og det digitale potensialet. Styrande for denne utviklinga vil vere dei behova brukarane har for biblioteka som tenesteytarar.

I meldinga vert tiltak som kan styrkje organisatoriske løysingar tufta på samarbeid og samspel innanfor biblioteksektoren lokalt og regionalt, drøfta nærare. Dette omfattar konkret samarbeid om drift av biblioteka eller eit tettare samarbeid om viktige utviklingsspørsmål for biblioteka, som kompetanseutvikling, spesialisering og ansvarsdeling av bibliotektenester. I tida framover vil departementet medverke til å setje fart i samarbeidet mellom biblioteka, og stimulere til samordning av bibliotektenester regionalt og lokalt. Målet er å prøve ut ulike organisasjonsmodellar og gje rom for kreativ og fleksibel utprøving med basis i til dømes vertskommunemodellen, slik ABM-utvikling nyleg har sett i verk utgreingar om.

I meldinga vert det vist til at fylkesbiblioteka er svært ulike, og at det i ulik grad er teke grep for å utvikle biblioteksektoren i dei enkelte fylka. Dagens lovkrav om at kvar fylkeskommune skal ha eit fylkesbibliotek vert drøfta, og det vert konkludert med at i den komande revisjonen av biblioteklova bør ein fjerne dette kravet, og i lovteksten heller leggje vekt på dei oppgåvene som må løysast på fylkeskommunalt nivå, og ikkje kva institusjon som skal løyse dei.

For å styrkje samarbeidet mellom staten og fylkeskommunane om bibliotekutvikling, gjer departementet framlegg om ei ordning med frivillige samarbeidsavtaler. Føremålet er å forankre nasjonale målsetjingar regionalt og lokalt, kanalisere statlege satsingar meir effektivt og målretta, og stimulere til fylkeskommunale og kommunale bibliotekplanar.

I meldinga vert også dagens kompetansekrav i biblioteklova og behovet for eit kompetanseløft i heile biblioteksektoren drøfta. Det vert konkludert med at dispensasjonsordninga er statisk og lite framtidsretta. Ulike alternativ vert drøfta. Departementet vil kome attende til spørsmålet om ein skal halde fram med kompetansekravet og dispensasjonsordninga i den komande revisjonen av biblioteklova.

Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet vil elles i fellesskap vurdere kva for tiltak som er nødvendige for å styrkje og utvikle den samla kompetansen i biblioteksektoren. Det ligg no føre eit utkast til rammeprogram for eit kompetanseutviklingsprogram som kan danne eit godt grunnlag for vidare politikkutforming. Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdeparte-

mentet vil også vurdere nærare behovet for å evaluere grunnutdanninga i bibliotekfag på ny.

Ansvaret på nasjonalt nivå for å samordne og utvikle bibliotekfeltet både mellom Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet, mellom dei ulike forvaltningsnivåa, og på tvers av arkiv-, bibliotek- og museumsfeltet er også ein viktig del av samarbeids- og samordningsperspektivet. I meldinga vert evalueringa av ABM-utvikling gjennomgått, og det vert drøfta korleis ein kan styrkje potensialet for eit auka tverrsektorielt samarbeid.

I meldinga vert det halde fast ved at det også i framtida vil vere nødvendig både å syte for betre samordning og samarbeid internt i biblioteknettverket, støtte utviklingsarbeid i folkebibliotek og tenkje fellesløysingar og samarbeid på tvers av arkiv-, bibliotek- og museumssektorane. Det er behov for å gjennomgå retningslinene til ABM-utvikling, for å tydeleggjere institusjonens ansvar og oppgåver. Eit viktig siktemål vil vere å klargjere grensdraginga mellom ABM-utvikling og dei samlingsforvaltande institusjonane på abm-feltet. Departementet vil, i samråd med relevante departement og styret for institusjonen, vurdere om det kan vere tenleg med ei nærare samordning eller samanslåing av bibliotekoppgåver i Nasjonalbiblioteket og ABM-utvikling – eventuelt om det kan vere ei løysing å overføre bibliotekoppgåver frå ABM-utvikling til Nasjonalbiblioteket.

Som det er gjort nærare greie for i digitaliseringsmeldinga, vil departementet etablere eit råd samansett av sentrale aktørar på abm-feltet. Rådet skal løpande vurdere dei overordna strategiane for digitalisering med sikte på å kome med framlegg som medverkar til ei heilskapleg digital samlingsforvaltning. Rådet skal gje innspela sine til Kultur- og kyrkjedepartementet. Departementet vil utarbeide mandat for rådet.

Ei viktig oppgåve framover vil vere å styrkje statistikk- og analysearbeidet. Dette inkluderer også å følgje med på og å formidle kva som skjer internasjonalt når det gjeld kunnskapsutvikling på feltet. Det skal utviklast ulike former for indikatorar for kva som konstituerer god tenesteutøving både i arkiv, bibliotek og museum. Med utgangspunkt i indikatorar og spesielle kartleggingsprosjekt skal det utarbeidast oppdaterte tilstandsrapportar om arkiv-, bibliotek- og museumsfeltet.

Det vert slått fast at det er behov for å utvikle klarare nasjonale mål og betre samarbeidslinjer slik at dei samla tenestene som biblioteknettverket gjev, er av høgast mogleg kvalitet. Samstundes er det behov for betre dialog og klarare forventingar og forpliktingar mellom forvaltningsnivåa slik at

ressursar og satsingar vert kanaliserte og utvikla på ein optimal måte.

Departementet meiner òg at det er behov for å styrkje den generelle FoU-aktiviteten på abm-feltet. Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet vil i fellesskap vurdere eit samarbeid om forskings- og utviklingsaktivitetar på tvers av sektorane.

Tiltak:

- *Utvikle nye leveringsmåtar*: Statstilskotet til Fjernlånsentralen ved Deichmanske bibliotek vil verte fjerna. I staden vil departementet vurdere andre tiltak som kan medverke til å styrkje lånesamarbeidet og logistikksystemet i biblioteknettverket. Ei vidare utvikling av Depotbiblioteket ved Nasjonalbiblioteket vil vere eit viktig enkelttiltak. Det vil også bli teke initiativ til å prøve ut alternative leveringsmåtar for bibliotekmateriale, som til dømes Bok-i-butikk.
- *Retningslinjer for lånesamarbeid*: Det vert utarbeidd nye, felles retningslinjer for lånesamarbeid, og Kultur- og kyrkjedepartementet vil vurdere å fastsetje forskrift for lånesamarbeid og registrering med heimel i folkebiblioteklova § 3.
- *Harmonisere lovverket*: Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet vil harmonisere lovverket for folkebibliotek og universitets- og høgskulebibliotek for å styrkje samarbeidet mellom biblioteka.
- *Justere folkebiblioteklova*: I ein prosess for å harmonisere lovverket på bibliotekfeltet vil Kultur- og kyrkjedepartementet også vurdere justeringar i folkebiblioteklova.
- *Samarbeid og samordning*: Kultur- og kyrkjedepartementet vil stimulere til samarbeids- og samordningsløysingar i biblioteknettverket lokalt og regionalt. Målet er å prøve ut ulike organisasjonsmodellar, og gje rom for kreativ og fleksibel utprøving med basis til dømes i vertskommunemodellen.
- *Friviljuge samarbeidavtaler*: Det skal etablerast ei ordning med friviljuge samarbeidsavtaler om bibliotekutvikling mellom staten og fylkeskommunane som verktøy for å gjennomføre nasjonal politikk og stimulere til fylkeskommunale og kommunale bibliotekplanar.
- *Kompetanseutvikling*: Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet vil i fellesskap vurdere kva for tiltak som er nødvendige for å styrkje og utvikle den samla kompetansen i biblioteksektoren. Eit samla kompetanseutviklingsprogram for heile biblioteksektoren vil verte vurdert.

- *Evaluerer bibliotekutdanninga*: Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet vil i fellesskap vurdere behovet for å evaluere grunnutdanninga i bibliotekfag på ny.
- *Samordning mellom Nasjonalbiblioteket og ABM-utvikling*: Kultur- og kyrkjedepartementet vil i samråd med relevante departement og styret for ABM-utvikling vurdere om det kan vere tenleg med ei nærare samordning eller samanslåing av bibliotekoppgåver i Nasjonalbiblioteket og ABM-utvikling – eventuelt om det kan vere ei løysing å overføre bibliotekoppgåver frå ABM-utvikling til Nasjonalbiblioteket.
- *Kartleggingar og analysar*: Det skal utviklast eit samla grep når det gjeld kartleggingar og analysar av abm-feltet. Dette skal kunne gje samla tilstandsrapportar om abm-feltet som kan tene som grunnlag for å vurdere vidare politikkutforming.
- *Digitaliseringsråd*: For å etablere eit godt grunnlag for nødvendig samordning av digitaliseringsarbeidet, vil Kultur- og kyrkjedepartementet etablere eit råd samansett av sentrale aktørar på abm-feltet. Departementet vil utarbeide mandat for rådet.
- *Opphavsrett og personvern*: Kompetanse på opphavsrett og personvern skal samlast i Nasjonalbiblioteket og i Arkivverket. Desse kompetanseiningane skal yte tenester til andre abm-institusjonar ved behov.
- *FoU på arkiv-, bibliotek- og museumsfeltet*: Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet vil i fellesskap vurdere eit samarbeid om forskning og utvikling på arkiv-, bibliotek- og museumsfeltet.

3.3 Biblioteket som møtestad, lærings- og kulturarena

Vidare har alle bibliotek, og særleg folkebiblioteka, ein dimensjon som legg vekt på *biblioteket som møtestad, lærings- og kulturarena*. Dette perspektivet er spesielt viktig med tanke på bibliotek som eit fysisk rom. Fordi dei skal fungere som læringsarena for forskarar, studentar og andre brukarar, har fagbiblioteka spesielle utfordringar. Skulebiblioteka og folkebiblioteka har både utfordringar og eit stort potensial når det gjeld leselyst, lesestimulering og kulturformidling.

I meldinga vert det vist til at bibliotekrommet i stor grad vert nytta både som møtestad, læringsarena og sosial arena. Både i folkebiblioteka og i biblioteka i utdanningssektoren ser ein at aktivitetane kjem inn i større monn. Biblioteka har på

mange måtar endra rolle frå å vere rom for individuell fordjuping til å vere rom for aktivt fellesskap, og det fysiske biblioteklokalet har kvalitetar som ikkje utan vidare kan erstattast av digital distribusjon av informasjon. Den sosiale møtestaden for alle representerer ein kvalitet som må utviklast.

I meldinga vert tiltak som kan styrkje biblioteket som ein stad for oppleving, læring og kunnskapssøk drøfta nærare. Det er lagt til grunn at folkebiblioteket i større monn enn i dag bør kunne gå inn i ei sentral rolle for heile det lokale kulturfeltet. Utviklinga av folkebiblioteket både som digital tenesteformidlar og som ein fysisk møtestad understrekar at kommunane bør tenkje både samhandling og samlokalisering for dei aktivitetane og oppgåvene som dei utfører på heile kulturfeltet. I særleg grad må folkebiblioteka vere lett tilgjengelege der folk ferdast, og dei kan også gjerne vere integrerte eller samlokaliserte med kjøpesenter, kino, togstasjon, kulturskular, museum eller andre arenaer.

Kultur- og kyrkjedepartementet vil vidareutvikle biblioteka som offentlege møtestader og arbeide for å synleggjere og framheve bibliotek med god funksjonalitet, møtestadfunksjon og gode partnar-skap. Ei ordning med modellbibliotek vil verte nærare konkretisert. Departementet vil også vurdere å etablere eit prosjekt for å styrkje folkebiblioteka som samfunnsmessige brubyggjarar, og stimulere til breiare samarbeid og samhandling mellom biblioteka og det frivillige organisasjonslivet.

Biblioteket som læringsarena kan definierast ut frå at mange brukar biblioteket som arbeids- og studiestad, men også at dei brukar tid på å lese, bla i og orientere seg i samlingane. Medan biblioteka i utdanningssektoren er viktige bidragsytarar for den formelle læringa, er folkebiblioteka særleg viktige for den uformelle læringa gjennom å gje fritt tilgjenge til kunnskap og informasjon. Folkebiblioteket kan vere ein stor ressurs og samarbeidspartnar i lokale strategiar for utdanning, læring og kompetanse- og næringsutvikling.

I meldinga vert det streka under at folkebiblioteka kan vere viktige arenaer for digital kompetanse. ABM-utvikling har med støtte frå Fornyings- og administrasjonsdepartementet fått midlar til å utvikle biblioteka som arena for digital kompetanse. Prosjektet vil kunne leggje grunnlaget for slike satsingar i alle større folkebibliotek.

Skulebiblioteket er læringsarena for barn og unge i grunn- og vidaregåande skule. Kunnskapsdepartementet har sett i verk eit nasjonalt program for skulebibliotekutvikling for perioden 2009–2012. Programmet omfattar tiltak for å styrkje lesing, kompetanseutvikling og kunnskapsdan-

ning, informasjonskompetanse og statistikk, regelverk og samarbeid.

I meldinga vert også biblioteka som arena for leselyst og lesedugleik for både barn, unge og vaksne, drøfta. Det vert understreka at biblioteket har stort potensial for å samarbeide med både skule og barnehage om å utvikle leselyst og lesedugleik. Det vert gjort framlegg om å utnemne Norsk forfattersentrum som nasjonal aktør for litteratur i Den kulturelle skulesekken.

Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet vil i fellesskap leggje til rette for at 2010 vert eit nasjonalt leseår, som start på eit leseløft i perioden 2010–2014 retta mot både barn, unge og vaksne. Dette vil i stor grad handle om å etablere ei nasjonal ramme for dei mange ulike lesesatsingane som i dag skjer i regi av ulike aktørar. Departementet vil vidare undersøkje nærare om det er behov for ordningar som kan medverke til klarare og betre rammer for kultur- og litteraturformidling i biblioteka.

Endeleg vert spørsmålet om å opprette ei artotekordning, ei ordning for utlån av kunst i norske bibliotek, nærare drøfta.

Tiltak:

- *Modellbibliotek:* For å vidareutvikle biblioteka som offentleg møtestad og synleggjere folkebibliotek med god funksjonalitet, møtestadfunksjon og gode partnerskap, vil Kultur- og kyrkjedepartementet opprette ei ordning med modellbibliotek.
- *Biblioteka som møtestad:* For å stimulere til breiare samarbeid og samhandling mellom biblioteka og det friviljuge organisasjonslivet, vil Kultur- og kyrkjedepartementet etablere eit eige prosjekt som kan styrkje folkebiblioteka som samfunnsmessig brubyggjar og møtestad for grupper som i dag i liten grad deltek i kultur- og organisasjonsliv.
- *Digital kompetanseheving:* ABM-utvikling har fått støtte frå Fornyings- og administrasjonsdepartementet for å utvikle biblioteka som arena for digital kompetanse. Prosjektet vil kunne leggje grunnlaget for slike satsingar i alle større folkebibliotek.
- *Kulturbygg:* Frå 2010 vil fylkeskommunane forvalte meir av spelemidlane som skal gå til regionale møteplassar og formidlingsarenaer for kultur. Departementet vil utarbeide nye retningslinjer for bruken av midlane.
- *Skulebibliotekutvikling:* Kunnskapsdepartementet har sett i verk eit nasjonalt program for skulebibliotekutvikling for perioden 2009–2012. Programmet omfattar tiltak for å styrkje

lesing, kompetanseutvikling og kunnskapsdanning, informasjonskompetanse og statistikk, regelverk og samarbeid.

- *Nasjonal aktør i Den kulturelle skulesekken:* Kultur- og kyrkjedepartementet vil styrkje leselyst og lesedugleik ved å utnemne Norsk Forfattersentrum som nasjonal aktør for litteratur i Den kulturelle skulesekken, og ved å utvikle folkebiblioteka som arena for lesing og litteraturformidling.
- *Nasjonalt leseår 2010:* Kultur- og kyrkjedepartementet og Kunnskapsdepartementet vil i fellesskap leggje til rette for at 2010 vert eit nasjonalt leseår, som start på eit leseløft i perioden 2010–2014 retta mot både barn, unge og vaksne.
- *Kultur- og litteraturformidling:* Kultur- og kyrkjedepartementet vil undersøkje nærare om det er behov for ordningar som kan medverke til klarare og betre rammer for kultur- og litteraturformidling i biblioteka.

3.4 Bibliotektenester til alle

Bibliotektenester til det samiske folket, nasjonale minoritetar og andre minoritetsspråklege er nærare omtalt i meldinga. Etter biblioteklova har folkebiblioteka ansvar for å gje eit tilfredstillande tilbod til minoritetsspråklege i sine kommunar. Mange gjer eit godt arbeid, og departementet vil understreke at dette arbeidet må halde fram. Mange folkebibliotek har likevel ikkje kompetanse, eller mange nok innbyggjarar med andre morsmål enn norsk, til å gje eit breitt nok tilbod. Staten skal difor medverke til at minoritetsspråklege får bibliotektenester. Departementet vil understreke at Det flerspråklige bibliotek er eit viktig nasjonalt kompetansesenter og ein unik nettverksbyggjar i nasjonal samanheng. Biblioteket har funksjonar og relevans for dei minoritetsspråklege i alle landets kommunar, og dette bør utviklast i tida framover.

Sametinget undersøker no om det vil vere mogeleg å innføre ei innkjøpsordning for samisk litteratur, korleis ei slik ordning bør organiserast, og kva omfang ho eventuelt bør ha. Departementet vil sjå til at det samiske perspektivet vert innarbeidd i nasjonale satsingar på bibliotekområdet. Departementet vil også vidareføre den noverande ordninga med statstilskot til Finsk bibliotekteneste, og vil vurdere norsk-russisk bibliotekteneste i Kirkenes innanfor ramma av handlingsplanen for norsk-russisk kultursamarbeid.

Biblioteka har ei tosidig oppgåve i det fleirkulturelle samfunnet. På den eine sida skal biblioteka

gjere sitt til inkludering gjennom litteratur- og kunnskapsformidling, og på den andre sida skal dei formidle kunnskap om breidda av det kulturelle mangfaldet i Noreg. For å styrkje biblioteka som bidragsytarar til inkludering, integrering og kulturelt mangfald er det behov for meir utviklingsarbeid og kompetansehevande tilbod. Det bør også satsast meir på forskning for å undersøkje potensialet som ligg i biblioteket som ein aktiv møtestad og samfunnsmessig brubyggjar.

Meldinga omhandlar også tilrettelagd litteratur og bibliotekenester i fengsel og i helseinstitusjonar. Det er eit mål at både dei fysiske biblioteka og dei tenestene som biblioteka tilbyr, skal vere tilgjengelege for alle. Dette er eit viktig perspektiv som må byggjast inn i alle planar for å utvikle biblioteka i framtida. Arbeidet som vert utført i Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek, er av stor verdi og skal utviklast vidare.

Dei siste åra er det gjort mykje godt arbeid for å utvikle bibliotekenester i fengsla, men det vil framleis vere behov for å styrkje tenestene ved nokre av dei eksisterande fengselsbiblioteka. Departementet vil følgje opp plan for bibliotekenester i fengsel slik at alle innsette får eit godt bibliotektilbod.

Departementet viser til at vi i dag har eit mangfald av helseinstitusjonar på ulike forvaltningsnivå, og at dei ulike målgruppene ved institusjonane har ulike behov. Departementet meiner at det i framtida særleg må leggjast vekt på å sikre bibliotektilbodet til barn og unge, langtidspasientar og pasientar innan rehabilitering. Departementet meiner at ansvaret for drift og finansiering av bibliotekenester i helseinstitusjonar bør leggjast til helsevesenet.

Tiltak:

- *Det samiske perspektivet:* Kultur- og kyrkjedepartementet vil syte for at det samiske perspektivet vert vareteke i nasjonale satsingar på bibliotekfeltet.

- *Samisk bibliografi:* Nasjonalbiblioteket vil arbeide vidare med å utvikle ein felles samisk bibliografi i samarbeid med dei andre nordiske nasjonalbiblioteka og eventuelt det russiske nasjonalbiblioteket.
- *Samisk innkjøpsordning:* Sametinget vil undersøkje om det skal innførast ei innkjøpsordning for samisk litteratur, korleis ei slik ordning bør organiserast, og kva omfang ho eventuelt bør ha.
- *Mangfold:* For å styrkje biblioteka som bidragsytarar til inkludering, integrering og kulturelt mangfald, er det nødvendig med meir systematisk utviklingsarbeid på dette området.
- *Det flerspråklige bibliotek:* Kultur- og kyrkjedepartementet vil styrkje og utvikle Det flerspråklige bibliotek som eit nasjonalt kompetansesenter for bibliotekenester til minoritetspråklege. Biblioteket kan i aukande grad medverke som kursarrangør og koordinator for prosjekt og nettverksarbeid.
- *Norsk-russisk bibliotekeneste:* Norsk-russisk bibliotekeneste i Kirkenes vil verte vurdert innanfor ramma av handlingsplanen for norsk-russisk kultursamarbeid som vart signert i januar 2009. Det flerspråklige bibliotek ved Deichmanske i Oslo vil framleis ha det nasjonale ansvaret for russiske bibliotekenester.
- *Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek:* Kultur- og kyrkjedepartementet vil sjå til at produksjonsnivået ved Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek vert halde oppe, og at tenestene vert utvikla i takt med den teknologiske utviklinga.
- *Bibliotek i fengsel:* Kultur- og kyrkjedepartementet vil fullføre planen for bibliotekenester i fengsel slik at alle innsette får eit godt bibliotektilbod.
- *Bibliotek i helseinstitusjonar:* Kultur- og kyrkjedepartementet vil overføre ansvaret for drift og finansiering av bibliotekenester i helseinstitusjonar til helsevesenet.

Utgjeve av:
Kulturdepartementet

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringa.no

Omslagsillustrasjon: Kristin Berg Johnsen, Koboltdesign

Trykk:
07 Aurskog AS – 03/2010 – Opplag 100

